

gösterir. Mahmud Nedim Paşa'ya kaside olarak takdim ettiği şiir ise hece vezniyle olup yirmi yedi kitadır ve Bektaşî nefesleriyle halk destanlarını andırır. Sultan Abdülaziz için yazdığı "Destan" ile kızına gönderdiği manzum mektup hece vezninin ilk güzel örneklerinden sayılır. Pertev Paşa'nın bu az sayıda şiiri, Şinâsî'ninkilerle beraber tanzimat şiirinde şekil, dil ve muhteva olarak yenileşmenin ilk başarılı denemeleri arasında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul 1290, s. 74-75; Recâzâde Ekrem, *Kudemâdan Birkaç Şâir*, İstanbul 1305, s. 57-58; Abdülhalim Memduh, *Târih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1306, s. 78-84; Fâik Reşâd, *Eslâf*, İstanbul 1311, I, 180-186; Ebüzziyâ Tevfik, *Numûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1329, s. 197-225; a.mlf., *Yeni Osmanlılar Tarihi* (haz. Ziyad Ebüzziyâ), İstanbul 1973, II, 104-106; *Osmanlı Müellifleri*, II, 114-115; İbrahim Necmi [Dilmen], *Târih-i Edebiyyat Dersleri*, İstanbul 1338, II, 68-73; İsmail Habib [Sevük], *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1340, s. 100-107; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1325-1337, 3141-3142; Mustafa Nihat [Özön], *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1941, s. 55-56; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1956, s. 239-241; Banarlı, *RTET*, II, 954-955; Metin Kayahan Özgül, *Türk Edebiyatında Siyâsî Rüyâlar*, Ankara, ts. (Akçağ Yayınları), s. 31-39; *Kâmûsü'l-â'lâm*, II, 1495; *TA*, XV, 491; *TDEA*, II, 448-449.

M. ORHAN OKAY

EDHEMÎ TAÇ

(bk. EDHEMİYYE; TAÇ).

EDHEMİYYE

(الأدهمية)

İbrâhim b. Edhem'e
(ö. 161/777-78)

nisbet edilen bir tarikat.

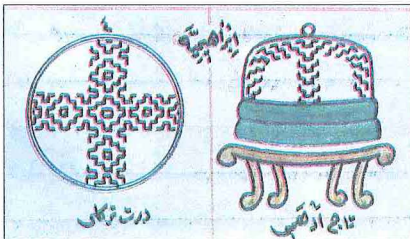
Tarikatların teşekkül ettiği dönemden önce yaşayan meşhur sûfî İbrâhim b. Edhem'in bir tarikat kurucusu olmadığı bilinmekle beraber ona nisbet edilen, ancak babasının adıyla anılan Edhemîyye'nin kimin tarafından nerede kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Vâhidî (ö. 1528), Anadolu'daki çeşitli tasavvufî zümreler hakkında bilgi veren *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eserinde Edhemîler'i sünnete uydukları için bıyıkları kısa, sakalları uzun, sırtlarında yeşil hırka, boyunlarında tesbih, ilâhi okuyup çoşan bir zümre olarak tasvir eder; Edhemîler'in Belh'ten geldiklerini, şeyhlerinin adının Hâmid-i Kerhî oldu-

ğunu, içlerinde Derviş Abdülmecid adlı bir de halifeleri bulunduğunu bildirir. Vâhidî'nin verdiği bilgilere göre insanı âlemlerle mukayese eden Edhemîler âlemde bulunan her şeyin insanda da var olduğuna inanırlar. Onlara göre "Edhem" (ادم) kelimesinin birinci harfi olan "elif" (ا) Allah'a işaret eder. Bu da bir Edhemî'nin bütün söz ve davranışlarının ilâhî nitelikte olduğunu, bu sebeple onun varlık âleminin padişahu bulunduğunu ifade eder. İkinci harf olan "dal" (د), tarikatta "devam" ve bu yolda sebat etme anlamına gelir. Üçüncü harf olan "he" (ه), "himmet" sahibi olan Edhemîler'in Hak'tan "hidayet" istediklerini, son harf olan "mim" (م), gaddar nefse karşı başkaldırdıklarında Allah'tan "meded" dilediklerine işaret eder. Harîrîzâde ise Edhemîyye'nin "efkârın def'i, mâsivânın terki ve ağıyar muhabbetinin ref'i" esasına dayandığını belirtir (*Tibyân*, I, vr. 70^a) ve okudukları virdleri hakkında bilgi verir.

Zebîdî *'İkdü'l-cevheri's-şemîn*'de, kendisinin Edhemîyye tarikatı hırkasını 1163'te (1750) giydiğini ifade ederek XV. yüzyıldan itibaren Yemen, Mekke, Medine, Kirman ve Şiraz'da faaliyet gösteren Edhemî şeyhleriyle Kudüs'teki Edhemîyye zâviyesi hakkında kısaca bilgi verir. Bu bilgilerden, Edhemîyye'nin Kâdirîlik ve Rifâîlik gibi bir Sünnî tarikat olduğu anlaşılmaktadır. Ma'sûm Ali Şah ise Edhemîyye silsilesinin İmam Zeynelâbidîn veya İmam Muhammed el-Bâkır'a dayandığını ve Şîî temayüllere sahip olduğunu ileri sürer (*Şarâ'îk*, II, 109-131; III, 77). Zebîdî'nin verdiği bilgilere dayanarak tarikatın bazı kollarının Sünnî özellikleri XVIII. yüzyıla kadar koruduğu, bundan sonra daha geniş çapta Şîî-Bâtınî zümrelerin tesirine mâruz kaldığı söylenebilir.

Tarikat mensuplarının "taç" adını verdikleri başlığın dört teklı (dilimli) olanı-

Edhemî tacı yandan ve üstten gösteren bir çizim (Yahyâ Âgâh, *Fütüvve-i Esrâr-ı Tâc*, Süleymaniye Ktp., Nuri Arlasez, nr. 101, s. 20)

na "tâc-ı Edhemî" denir. Tacın dört teklı olmasının kelime-i tevhidin dört kelime-den, "Allah" ve "Muhammed" lafızlarının dördür harften meydana gelmesi, kutsal kitapların sayısının dört oluşu gibi çeşitli sembolik mânaları vardır. "Tâc-ı Edhem" edebî metinlerde aynı zamanda, taç ve tahtını terkederek fakrı tercih eden İbrâhim b. Edhem'in istig'nâ halini ifade eden bir tabir olarak da kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâhidî, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 242; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 69^b-70^a; Zebîdî, *'İkd*, s. 31; a.mlf., *İthâfû'l-âşfiyâ*, s. 170; Hüseyin Vassâf, *Seft-ne*, II, 24-28; Yahyâ Âgâh, *Fütüvve-i Esrâr-ı Tâc-ı Saâdet*, yazmanın Nihat Azamat'taki fotokopisi, s. 32-36; Ma'sûm Ali Şah, *Şarâ'îk*, II, 109-131; III, 77; Pakalın, I, 504.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

EDİB AHMED YÜKNEKİ

(XII. yüzyıl)

Atebetü'l-hakâyk adlı
meşhur eserin müellifi, şair.

Yaşadığı dönem ve çevreyle ilgili yeterli bilgi yoktur. Eski kaynaklarda hakkında sadece menkıbevi mahiyette bazı rivayetlere rastlanmaktadır. Bunlardan anlaşıldığına göre Edib Ahmed Arapça ve Farsça bilen, tefsir ve hadis gibi İslâmî ilimleri tahsil etmiş, takvâ sahibi, âlim, fâzıl bir şairdir. Onun hakkındaki menkıbeler, şöhretinin XV. yüzyıl sonlarına yani Ali Şîr Nevâî (ö. 906/1501) zamanına kadar sürdüğünü göstermektedir. Nitekim Nevâî'nin *Nesâyimü'l-mahabbe* adlı eserinde Edib Ahmed'in aslen Türk ve doğuştan kör olduğu, dindar ve zeki bir insan olarak tanındığı, Bağdat'ın dışında uzak bir yerde oturduğu, her gün yürüyerek gelip İmâm-ı Âzam'ın (ö. 150/767) derslerine devam ettiği ve İmâm-ı Âzam tarafından çok takdir edildiği belirtilmektedir. Gerçekle ilgisi bulunmayan bu rivayet, Edib Ahmed'in dinî kimliğinin ve bilgilerinin halk arasında İmâm-ı Âzam'a talebe olacak kadar yüksek görüldüğü şeklinde değerlendirilebilir.

Atebetü'l-hakâyk'ta Edib Ahmed'in adı, hayatı ve şahsiyetiyle ilgili bazı bilgiler vardır (*DîA*, IV, 50-51). Ayrıca eserin sonunda, Emîr Arslan Hoca Tarhan tarafından yazılan on beyitlik bir manzume Edib Ahmed'in doğuştan kör ve babasının adının Mahmud olduğu kaydedilmekte, doğum yerinin bugünkü Türkistan'da Taşkent civarında, mevkii ke-